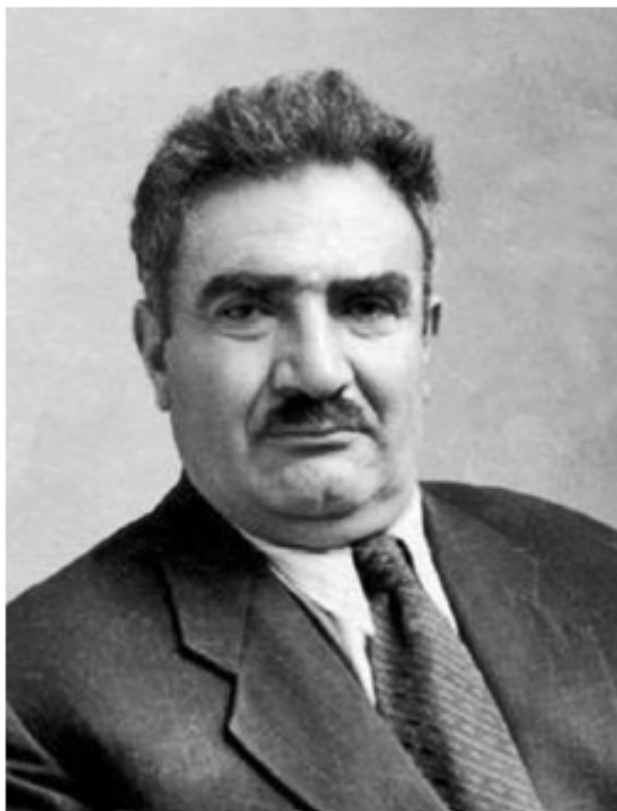

ՀՀ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԼԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
«ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐԳԵԼՈՑ-ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՊԱՏՄԱԿԱՆ
ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ» ՊՈԱԿ

«ԽՈՍՐՈՎ ԿՈՏԱԿԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ԿԱՐՈ ՂԱՖԱԴԱՐՅԱՆ»

Հանրապետական գիտական նստաշրջան նվիրված
անվանի հայագետ Կարո Գրիգորի Ղաֆադարյանի ծննդյան 110-ամյա հոբելյանին
Զեկուցումների հիմնադրույթներ
(17 հուլիսի 2017 թ., Երևան)

«ОТ ХОСРОВА КОТАКА ДО КАРО КАФАДАРЯНА»

Республиканская научная конференция, посвященная 110-и летию со дня рождения
выдающегося арменоведа Каро Григорьевича Кафадаряна

Тезисы докладов
(17 июля 2017, Ереван)

Երևան – 2017

ՀՏԴ 94(479.25):069

ԳՄԴ 63.3(5Հ)+97.1

Ի՝ 776

Տպագրվում է ՀՀ մշակույթի նախարարության «Պատմամշակութային արժեքը-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Գլխավոր խմբագիր՝ պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Աշոտ Փիլիպոսյան

Խմբագիրներ՝ պատմ. գիտ. թեկնածու Կարեն Փահլևանյան, պատմ. գիտ. թեկնածու Կարինե Բազեյան, Լիաննա Գևորգյան, Մանուշակ Ասլանյան

Խոսքով Կոտակից մինչև Կարո Ղաֆադարյան

Ի՝ 776 Հանրապետական գիտաժողով նվիրված մեծանուն հնագետ, վիմագրագետ, պատմաբան, թանգարանագետ Կարո Գրիգորի Ղաֆադարյանի 110-ամյա հոբելյանին (Զեկուցումների հիմնադրույթներ) - «Պատմամշակութային արժեքը-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ, Երևան 2017, 92 էջ:

«Խոսքով Կոտակից մինչև Կարո Ղաֆադարյան» խորագրով հանրապետական գիտական նստաշրջանի հիմնադրույթների ժողովածուն նվիրված է մեծանուն հնագետ, վիմագրագետ, պատմաբան, թանգարանագետ Կարո Ղաֆադարյանի ծննդյան 110-ամյա հոբելյանին և ներկայացնում է հին և միջնադարյան Հայաստանի պատմությանը, արվեստին, մշակութային ժառանգությանը, ինչպես նաև հայ թանգարանագիտությանը վերաբերող գիտական հաղորդումներ, որոնց հիմնախնդիրների ձևավորման, քննարկման, ուսումնասիրման ու մեկնաբանման գործում մեծ դեր է ունեցել անվանի հայագետը: Ժողովածուն նախատեսված է մասնագետների, բուհերի հումանիտար ֆակուլտետների դասախոսների, ուսանողների և հետաքրքրվողների լայն շրջանակի համար:

Հրատարակվում է ՀՀ ԿԳ նախարարության Գիտության պետական կոմիտե կողմից «Գիտական կազմակերպության նպատակային ծրագրի» իրականացման շրջանակներում տրամադրված ֆինանսական միջոցների հաշվին:

ՀՏԴ 94(479.25):069

ԳՄԴ 63.3(5Հ)+97.1

ISBN 978-9939-867-14-4

© «Պատմամշակութային արժեքը-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՒԹՅՈՒՆ - СОДЕРЖАНИЕ

<p>1. Ա. ԹԱԴՎԵԴՅԱՆ, Վ. ՓԱՀԼԵՎԱՆՅԱՆ, Ա. ՓԻԼԻՊՈՍՅԱՆ, Անվանի հայագետը (նախաբանի փոխարեն) А. ТАРВЕРДЯН, К. ПАХЛЕВАНЯН, А. ПИЛИПОСЯН, Выдающийся арменовед (вместо предисловия)</p>	5
<p>2. Մ. ՀԱՍԴԱԹՅԱՆ, Թորանանյանագիտության «Նաֆադարյանական դպրոցը» М. АСРАТЯН, “Кафадарьяновская школа” тораманяноведения</p>	9
<p>3. L. АВРАНАМЯН, Temple, Museum and Identity: Commenting K. Kafadaryan's History of Armenian Museums Л. АБРАМЯН, Храм, музей и идентичность: комментарии к истории армянских музеев К. Кафадаряна</p>	13
<p>4. Ֆ. ԲԱԲԱՅԱՆ, Միջնադարյան Դվինի մանրակերտ արձանիկները Ф. БАБАЯН, Миниатюрные фигурки средневекового Двина</p>	17
<p>5. Ա. ԺԱՄԿՈՉՅԱՆ, IX-X դդ. ջնարակած խեցեղենը պատմաաշխարհագրական համա- տեքստային ուսումնասիրելու փորձ А. ЖАМКОЧЯН, Опыт исследования глазурованной керамики IX-X веков в историко- географическом контексте</p>	21
<p>6. Ն. ՀԱՎՈՒԹՅԱՆ, Կարո Նաֆադարյանը և Դվինի պեղումները Н. АКОПЯН, Каро Кафадарян и раскопки Двина</p>	24
<p>7. Գ. ԶՈՉԱԿՅԱՆ, Դվին ամրոց-սրբավայրը անտիկ ժամանակաշրջանում Г. КОЧАРЯН, Крепость – святилище Двин в античную эпоху</p>	28
<p>8. Ա. ՓԻԼԻՊՈՍՅԱՆ, Դվինի ուշրրոնգեղարյան-վաղեկրաթեղարյան բնակավայրի կործանման ժամանակի ու պատճառների մասին А. ПИЛИПОСЯН, О времени и причинах гибели позднебронзового-раннежелезного поселения Двина</p>	31
<p>9. Հ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, Ա. ԳՆՈՒՆԻ, Ա. ԲՈՒԲՈՒՅԱՆ, Դվինի երկաթեղարյան մարդակերպ քանդակը А. АВЕТИСЯН, А. ГНУНИ, А. БОБОХЯН, Антропоморфная скульптура эпохи железа из Двина</p>	35
<p>10. Ռ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Հայկական լեռնաշխարհի արևմտարի մի քանի քարանդակի պատմա- յունն ըստ խեթական աղբյուրների Р. КАЗАРЯН, История нескольких городов западной части Армянского нагорья по данным хеттских источников</p>	39
<p>11. Ա. ԶԱԷՅԱՆ, Դամբարանային կառույցների վերաօգտագործման խնդիրը Մեծամորում (նախնական դիտարկումներ) А. ЗАКЯН, Проблема вторичного использования погребальных сооружений в Мецаморе (предварительные наблюдения)</p>	44
<p>12. M. BADALYAN, Karmir Blur: Risks, Challenges and Perspectives Մ. ԲԱԴԱԼՅԱՆ, Ռիսկեր, մարտահրավերներ և հեռանկարներ</p>	46
<p>13. Ե. ԳՐԵԿՅԱՆ, Զաղարաշինական միտքը Բիայնիլի-Ուրարտում Е. ГРЕКЯН, Градостроительная мысль в Биайнили – Урарту</p>	48

14. Ռ. ՄԿՐՏՉՅԱՆ, «Պատմամշակութային արժեքը-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի մարդաբանության ֆոնդում պահվող Ներքին Գեոաշենի հնամարդաբանական հավաքածուն
 P. MKRTCHYAN, Хранящаяся в фонде антропологии «Службы по охране исторической среды и историко-культурных музеев - заповедников» ГНО палеоантропологическая коллекция из Неркин Геташена _____ 53
15. Հ. ՄԻՍՈՆՅԱՆ, «Պատմամշակութային արժեքը-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի հնամարդաբանական հավաքածուները
 А. СИМОНЯН, Палеоантропологические коллекции «Службы по охране исторической среды и историко-культурных музеев - заповедников» ГНО _____ 55
16. Մ. ՓԵՎՈՂԳՅԱՆ, Էլեկտրոնային փաստազրման մեթոդի կիրառումը Մեծամոր հնավայրի 2014-2016 թթ. պեղումների ընթացքում
 М. ГЕВОРКЯН, Использование метода электронной фиксации во время археологических раскопок 2014-2016 гг. памятника Мецамор _____ 58
17. Տ. ԶԱԶՅԱՆ, Հնագիտական խեցեղենի վերականգնման հիմնախնդիրներն ու առանձնահատկությունները
 Т. ЗАКЯН, Основные задачи и особенности реставрации археологической керамики _____ 63
18. Լ. ՄԿՐՏՉՅԱՆ, Հին Երևանի աշտարակատիպ կառույցները
 Л. MKRTCHYAN, Башневидные постройки старого Еревана _____ 66
19. Կ. ԲԱԶԵՅԱՆ, Կարո Ղաֆաշարյանի ազգագրական բնույթի մի հոդվածի շուրջ
 К. БАЗЕЯН, Об одной статье этнографического характера Каро Кафадаряна _____ 69
20. Ա. ՂԱԶԱՂՅԱՆ, Ավանի տաճարը և նրա երկլեզու ծածկագիր արձանագրությունը
 А. КАЗАРЯН, Аванский храм и его двуязычная криптограмма _____ 72
21. Կ. ՓԱՀԼԵՎԱՆՅԱՆ, Մոռացված ճակատագրեր և հուշարձաններ
 К. ПАХЛЕВАНЯН, Забытые судьбы и памятники _____ 76
22. Դ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ, Կարո Ղաֆաշարյանի թանգարանագրական բնույթի աշխատանքները
 Д. ПОГОСЯН, Работы Каро Кафадаряна музеографического характера _____ 79
23. Լ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ, Թանգարանի որպես արժեքային հիշողության ինստիտուտի կայացումը
 Л. ГЕВОРГЯН, Становление музея как института социальной памяти _____ 82
24. Ա. ԳՐԻԳՐԻԱՆ, Փսիխոլոգո-պեդագոգիկական սպեցիֆիկա աշխատանքի հոգեբանական կազմակերպչական յուրահատկությունը
 Ա. ԳՐԻԳՐԻԱՆ, Թանգարանային լսարանի հետ աշխատանքի հոգեբանական կազմակերպչական յուրահատկությունը _____ 86
25. Գ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ, Թորամանյանական «վերածնունդ»
 Г. ОГАНЕСЯН, Тораманяновское «возрождение» _____ 88
26. ՀԱՍԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ – АББРЕВИАТУРА _____ 92

ՌՈՒՋԱՆ ՄԿՐՏՉՑԱՆ

«Պահպանության ծառայություն» ՊԵԱԿ-ի ավագ գիտաշխատող,
ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի
վշակութաբանության ամբիոնի դասախոս, պ.գ.թ.

«ՊԱՏՄԱՍՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐԳԵԼՈՑ-ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՑՈՒԹՅՈՒՆ» ՊՈԱԿ-Ի ՄԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՖՈՆԴՈՒՄ ՊԱՀՎՈՂ ՆԵՐՔԻՆ ԳԵՏԱՇԵՆԻ ՀՆԱՄԱՐԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

ՀՀ վշակույթի նախարարության «Պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի մարդաբանության ֆոնդում է պահվում Ա. Փիլիպոսյանի կողմից 1988-1990 թթ. պեղված Ներքին Գետաշենի հնամարդաբանական հավաքածուն: Այն բազմիցս հրատարակվել է գանգաբանական, հնաժողովրդագրական տեսանկյուններից: Ուսումնասիրությունների արդյունքում արձանագրվել է, որ Ներքին Գետաշենի բրոնզեդարյան խմբային թաղումները իրագործված են միաժամանակյա ակտով, հիմնականում կառուցվել են հասուն կամ տարեց արական սեռի բարձր կարգավիճակ ունեցող անձանց համար, որոնց ուղեկցել են նրա հետ ազգակցական-արենակցական սերտ կապ ունեցող անհատներ: Այս դրույթը առարկելի էր, կառուցված միայն գանգերի ձևաբանական նմանության հիման վրա: Շեղծվել այն հանգամանքի, որ ներկայումս հավաքածուն պահպանվում է թանգարանային բոլոր կանոնների համապատասխան, իսկ հնամարդաբանական և կենսահնագիտական մեթոդները օրեցօր հարստանում են, ինչպես առարկա ժողովածուն հնարավոր եղավ ուսումնասիրել գանգակոպիական, աստամնասխտաբանական և մոլեկուլյար մակարդակներում: Հնաժառանգաբանական վերլուծության համար հավաքագրվեցին խմբային թաղումների անհատների աստամնանոշները: Բացահայտվեց միջինբրոնզեդարյան № 28 դամբարանում թաղված կանանց ժառանգաբանական «մտերմությունը»: Աստամնասխտաբանական վերլուծականները եկան հաստատելու նախկին եզրահանգումը. այն է, որ յուրաքանչյուր խմբային թաղում իր մեջ ամփոփում է առավել սերտ արենակցական կապեր ունեցող մարդկանց: Հետաքրքիր

է, որ կարիւնի դէպքերը կենտրոնացած են Ներքին Գետաշենի դամբարանադաշտի կոնկրետ խմբային թաղումների անհատների մոտ (№№ 9, 21, 27): Նույնը կարելի է ասել նաև աբսցեսի հանդիպման հաճախականության վերաբերյալ: Այս ախտանիշի 17 դէպքերից 7-ը հանդիպում են կոնկրետ № 21 դամբարանում թաղված անհատների մոտ: Տեղին է նշել նաև, որ գանգերը խմբավորվում են դամբարանների գանգասկոպիական հատկանիշների վերլուծության շնորհիվ: Այսպիսով հնաախտաբանական որակիչների (կարիես, աբսցես) և գանգասկոպիական հատկանիշների ուսումնասիրությունը (որոնք կարևոր ժառանգաբանական ցուցիչներ են հանդիսանում) և տիպաբանությունը (ըստ կոնկրետ խմբային թաղումների), ամրակայում են նախկինում ասած քաջած այն վարկածը, որ Ներքին Գետաշենի բրոնզեդարյան դամբարանային համալիրները ամփոփում են արենակցական սերտ կապի մեջ գտնվող տարբեր տարիքի ու սեռի մարդկանց: